

Serbest Bölgeler Geliştirilmeli Mi? Kapatılmalı Mı?

Erdal ARSLAN¹

Kübra SAPMAZ²

¹Doçent Doktor, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, erdalar@selcuk.edu.tr, ORCID:0000-0003-4892-2963

²Öğrenci, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, kubrasapmaz15@gmail.com, ORCID:0000-0002-6472-779X

Özet: Uluslararası ticaret mekanizması içerisinde yer alan ancak ülke gümrük sınırları dışında kalan bölgelere serbest bölge denilmektedir. Bu bölgeler ülke sınırları içerisindeki idari, hukuki ve mali sorumluluklardan muaf olması ile bilinir. Aynı zamanda ticaretin gelişmesi için yapılan teşviklerin resmi olarak uygulandığı nokta olarak gösterilmektedir. Serbest bölgeler; istihdam oluşturma, ihracatı artırma ve yabancı sermaye oluşturma gibi faktörler sebebiyle gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye için önem taşımaktadır. Serbest bölgeler içerisinde yeterli verim alınamayanlar zaman içerisinde kapatılmıştır. Benzer biçimde, ekonomik katkı sağlamayanların da kapatılmasıyla faaliyetine devam edenlerin ekonomik verimliliğinin artacağı söylenebilir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada serbest bölge nedir? Sorusu temel alınarak tanımlamalar yapılmıştır. Ardından ülkemizde bulunan serbest bölgeler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı gibi kuruluşların belirli zamanlarda elde ettikleri ve sundukları veriler tespit edilerek serbest bölgeler incelenmiş ve sonuca varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Serbest Bölgeler, Uluslararası Ticaret, Türkiye Ekonomisi

Should Free Zones Be Developed? Should It Be Closed?

Abstract: The regions that are included in the international trade mechanism but outside the customs borders of the country are called free zones. These regions are known to be exempt from administrative, legal and financial responsibilities within the borders of the country. It is also shown as the point at which incentives for the development of trade are formally applied. Free zones; It is important for developing countries and Turkey due to factors such as creating employment, increasing exports and creating foreign capital. Those who could not obtain sufficient efficiency within the free zones were closed over time. Similarly, it can be said that the economic efficiency of those who continue their activities will increase if those who do not contribute economically are closed. For this purpose, what is a free zone in the study? Based on the question, definitions were made. Then, general information about the free zones in our country is given. In this context, in this study, the data obtained and presented by institutions such as the Turkish Statistical Institute and the Ministry of Commerce of the Republic of Turkey at certain times were determined and the free zones were examined and the result was reached.

Keywords: Free Zones, International Trade, Turkish Economy

1. GİRİŞ

Tarihsel kaynaklara bakıldığında 2000 yıl öncesinde Yunan ve Roma medeniyetlerine dayanan tarihi ile serbest bölgeler, günümüzde de Dünya ticaretinde büyük önem taşımaktadır. O dönemde ilk ticaret mekanizmasının faaliyetlerine başlanması ile oluşturulan kervansaraylar ticari önem açısından aslında serbest bölgelerin de temellerini atmıştır. Bu durum ticaret faaliyetlerini de kolaylaştırmış ve 'Serbest Şehir' bölgelerinin kurulumu ile de artmıştır. Serbest şehirlerde yapılması düşünülen ticari alış-verişlerin siyasi ve ekonomik kontrolleri azaltılarak daha fazla ekonomik katkı sağlanması planlanmıştır.

Serbest bölgelerin bulunduğu ülkeye ve bölgeye faydaları fazladır. Özellikle oluşturduğu istihdam sahası, ihracatı artırarak ticaret hacmini geliştirmesi ve bu sayede yabancı sermaye oluşturarak yer aldığı ülkenin dünya ekonomisinde yer alması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu sayede

gelişmekte olan ülke ekonomileri için büyük önem taşıyan serbest bölgeler, Türkiye için de büyük önem taşıyor hale gelmiştir.

Dünyada ve ülkemizde varlığını sürdüren serbest bölgelerin fayda sağladığı gibi zararlarının oluşabileceği de bilinmektedir. Ancak bu çalışmanın yapılma amacı literatür içerisinde yetersiz bilgi birikimine sahip olan serbest bölgelerin elde edilen veriler ve bilgileri ön plana çıkararak bölgelerin buldukları ülke ekonomisine negatif yönlü değil pozitif yönlü etki etmelerini sağlamaktır.

Ülkemizde kuruluşlarından itibaren var olan bazı serbest bölgeler (öncelik gösterilen Ege Serbest Bölgesi) gibi gelişimini tamamlayıp ülke için fayda sağlarken bazı serbest bölgelerin ise zaman içinde varlığını yitirdiği (Mardin Serbest Bölgesi vb.) gözlemlenmiştir. Bu düzende istikrarlı olarak ilerleyen hala faaliyette bulunmaya çalışan bölgeler olduğu da belirlenmiştir. Bazı serbest bölgeler ise (Rize Serbest Bölgesi vb.) Türkiye Ticaret

Bakanlığının resmi sitesinde ismen var oldukları halde ticari anlamda ülke ekonomisine destek sağlayamayarak varlık önemlerini yitirmektedirler.

Bu çalışma ile ülkemizde yer alan, değer birikimi sağlamayan ve ülke ekonomisine fayda yerine zarar veren bölgelerin kapatılarak elde kalan bölgelerin farklı yatırım portföyleri tarafından değerlendirilmesi önerilmektedir.

2. SERBEST BÖLGELER

1960'lı yıllardan başlayan ve günümüzde 105'den fazla ülkede yer alan ticari hacmi genişletmek amacı ile kurulmuş bölgeler vardır. Bu bölgeler dışa dayalı sanayileşmenin yetersiz kalması sonucunda gündeme gelmeleri ile birlikte gümrük dışı alanlarda aktif hale getirilmişlerdir. Dünya ticaretinin %30'undan fazlasını karşılayacak kapasiteye sahip olan bu bölgeler bu rakamsal ifade ile Dünya ticareti ve buldukları ülkeler için ne kadar büyük öneme sahip olduklarını da göstermektedir (Civan, 2003, s. 13).

Literatür açısından incelemesini yaptığımızda serbest bölgelerin birçok farklı tanımı yapılmaktadır. Bu bölgeler farklı ülkelerde ne kadar farklı isimlerle anılıyor olsalar da işlevsellik açısından genel olarak birbirlerine benzerler (Avcı & Ereğ, 2018, s. 205). Ancak genel bir tanımlama yapacak olursak eğer serbest bölgeler; buldukları ülke sınırları içerisinde vergi, dış ticaret ve gümrük hattı dışında kabul edilen bölgelerdir (Erdoğan & Ener, 2005, s. 1). Bu bölgelere gümrük, yatırımcılara yönelik çeşitli vergi muafiyetleri gibi birçok ayrıcalık sağlanırken aynı zamanda ihracata yönelik sübvansiyonlar sağlanarak çeşitli teknolojik alt yapı olanakları ile ticarete faydaları sağlanmaktadır (Çetinkaya & Bektaş, 2014, s. 55). Genellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın kullanıma sahip olan bölgeler, Serbest Ticaret Bölgesi, Liman, Üretim Bölgesi, Ekonomik Bölge veya Bankacılık, Dış Ticaret Bölgesi, Yabancı Yatırım Bölgesi, Gümrüksüz Bölge veya Havaalanı gibi farklı çeşitler ile kurulumu sağlanmaktadır. Bunların yanı sıra; İkiz Fabrika, İhraç Ürünleri İşleme Bölgesi, Endüstriyel Serbest Bölge, Özel Ekonomik Bölge, Vergisiz Bölge, Vergisiz Ticaret

Bölgesi ve Antrepolar olarak farklı çeşitler ile de kurulum sağladığı bilinmektedir (Yazıcılar, 2007, s. 5-8).

3. SERBEST BÖLGELERİN AMAÇLARI

Gümrük uygulamaları gibi birçok ekonomik kuralın dışında bırakılan bölgelerin başlıca ticaret hacmine destek sağlama amaçları vardır. Bu amaçlar kuruldukları ülkenin/bölgenin kuruluş niteliklerine göre de farklılık gösterebilir (Tümenbatur, 2012, s. 341). Temel olarak literatürde yer eden amaçları sıralayacak olursak eğer şu şekilde özetlemek mümkündür.

- İhracat düzeyini arttırmak için yapılan ayrıcalıklar ile üretimi arttırmak,
- Yabancı yatırım portföyü oluşturarak yabancı sermaye teknoloji transferi sağlamak ve dış ticareti arttırmak,
- Oluşturulan dış ticaret sistemi ile bunun getirisi olan finansman imkânlarından daha fazla yararlanmak,
- Yerli üretim sağlayan üreticinin uluslararası ticarete stant oluşturmasına katkıda bulunmak,
- İhracat yönelik sanayileşmenin gelişimi amacıyla ihracatı arttırmak,
- Yerli veya yabancı üretimler ile bulunduğu ülkeye döviz girişini arttırmak,
- Yeni iş olanakları oluşturarak istihdam sağlanacak alan oluşturarak varsa istihdam problemlerine çözüm sağlamak,
- Gelişmiş üretim tekniklerinin dolaşımında bulunan ticari faaliyetler ile bulunduğu ülkedeki teknolojik ve ekonomik standartları yükseltmek,
- Re-export ve transit ticaret işlemlerinin sağlayacağı avantajlardan yararlanmak,
- Kuruluş amacı ile başlayan bankacılık işlemlerinin dış pazarlarda sürdürülebilirliğini arttırmak.

Tablo 1. Serbest Bölgeler Ticaret Hacminin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (1.000 ABD \$)

Ülke Grubu (1.000\$)	Bölgelere Giriş (2021)		Bölgelerden Çıkış (2021)		Toplam (2021)	
		%		%		%
AB (27) ÜLKELERİ	2.699.518	25,6	4.743.490	33,7	7.443.007	30,2

DİĞER AVRUPA (AB HARIÇ)	889.530	8,4	1.012.323	7,2	1.901.852	7,7
DİĞER ASYA	1.835.104	17,4	566.741	4,0	2.401.845	9,8
YAKIN VE ORTA DOĞU	821.834	7,8	1.159.557	8,2	1.981.391	8,0
KUZEY AMERİKA	392.560	3,7	1.049.602	7,5	1.442.162	5,9
LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER	135.059	1,3	334.894	2,4	469.953	1,9
KUZEY AFRİKA	179.564	1,7	514.596	3,7	694.161	2,8
DİĞER AFRİKA	12.105	0,1	181.941	1,3	194.046	0,8
AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDA	8.127	0,1	49.952	0,4	58.079	0,2
DİĞERLERİ	99.240	0,9	141.502	1,0	240.742	1,0
TÜRKİYE	3.465.627	32,9	4.325.235	30,7	7.790.862	31,6
Toplam	10.538.266	100	14.079.833	100	24.618.099	100

Kaynak:

(https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_4_ulke_gruplar%C4%B1_itibariyle_toplam_ticaret_hacmi.pdf, Erişim Tarihi:10.05.2022)

Tablo 1’de görüldüğü üzere ülkelerin toplam ticaret hacimleri ve bunların oranları hesaplanmıştır. 2021 yılını kapsayan bu hacimsel dağılımda AB ülkeleri, diğer Avrupa/Asya ülkeleri, Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler, Kuzey Afrika, diğer Afrika, Avustralya ve Yeni Zelanda ülkeleri ve diğer ülkeler ile son olarak Türkiye ele alınmıştır. Ticaret Bakanlığı’nın resmi sitesinden alınan bu verilere göre ilk üç sıralamayı yapacak olursak eğer; AB ülkeleri en fazla ticaret hacmine sahip serbest bölgeler içinde yer alırken ikinci sırada da Türkiye yer almaktadır. Özellikle Ortadoğu ve diğer Avrupa ülkelerine göre ara açık bir farkla ticaret hacminin fazla olduğu görülmektedir. Türkiye’nin literatürde yer alan bazı kaynaklara göre cumhuriyet öncesinden serbest bölgelerin alt yapısının oluşturulmasındaki ve bölgesel olarak bulunduğu konumdaki avantaj bu tabloda açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra üçüncü sırada Diğer Asya yer almaktadır.

4. SERBEST BÖLGELERİN ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Serbest bölgelerin gelişmekte olan ülkelerde kurulmasının en önemli amaçlarından birisi de dünya ticaretindeki paylarının büyütülmek istenmesidir (Arslan, 2005, s. 32). Dünya

ekonomisinde meydana gelen değişimler, ülkelerin ticari hacimlerini büyüme ve teknoloji girişleri ile kaliteli mal ve hizmet üretme isteği serbest bölgelerin artmasını sağlamıştır. Bu artışların yanı sıra serbest bölgelerin buldukları ülkelerin ekonomisine genel anlamda olumlu katkılarda bulunmasıdır. Bunun yanı sıra bölgelerdeki istihdam kapasitesini arttırması ile nitelikli iş gücü kazanması da olumlu etkilerinden biridir (Çetinkaya & Bektaş, 2014, s. 58).

Serbest bölgeler buldukları ülke için olumlu etki oluşturabilecekleri gibi olumsuz etki de oluşturabilirler.

4.1. Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomisine Olumlu Etkileri

Ülkemizde ve Dünya genelinde yer alan serbest bölgelerin olumlu etkilerini sıralayacak olsak bu etkilerin neredeyse kuruluş amaçları ile birebir örtüştüğünü görebiliriz. Aynı zamanda serbest bölgelerde oluşabilecek olumlu etkiler buldukları bölgelere göre de değişmektedir.

- Dış ticarete koyulan engellerin kaldırılarak dış ticareti kolaylaştırmak,

- Serbest bölgelerde bulunan depo ve antrepolarda vergisiz olarak tedarik edilebilme gibi ithalatta sağlanan kolaylıklar,
- İhracat düzeyinde resmi vergisel işlemler olmadan işlem yapabilmek yani ihracatı kolaylaştırma (Erdoğan & Ener, 2005, s. 98-99),
- İstihdam açısından ülkeye olumlu etkileri olur (Arslan, 2005, s. 35-36).
- Çokuluslu şirketlerle yapılan anlaşmalar ile birlikte ülkeye döviz girişi de sağlanmaktadır (Çetinkaya & Bektaş, 2014, s. 59).

4.2. Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomisine Olumsuz Etkileri

Serbest bölgelerin olumlu etkileri olduğu kadar olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Ancak bu olumsuz etkiler de diğer etkiler gibi bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilir.

- Gelişmemiş veya gelişmekte olan bazı ülkelerde çocuk işçiler veya sendikasızsız işçiye ağır iş verme, ücretini düşük verme gibi işçiye istismar oluşturulabilmektedir.
- Sanayilerin serbest bölgelere yakın kurularak dışsal ekonomiye yakınlığının sağlanması istenirken bölgeler ara
- Bölgelerin artması ile hükümetin ekonomiyi yönlendirme etkinliği de azaltabilir buda dengesizlik oluşturabilmektedir.
- Serbest bölgelerin oluşması için alt yapı yatırımlarının devlet tarafından üstlenilmesi bölgenin açık ara kar sağlamadığı durumda devlet bütçesi için gelir kaybı oluşabilmektedir (Arslan, 2005, s. 39-40).
- Bölgelerin yer aldığı ülkelerde yaşanan nüfussal ve sosyal yapı değişiklikleri sosyal sorunları da olumsuz yönde etkileyebilir.
- Vergilerden muaflik ülkeye döviz girişi teşviki sağlayarak olumlu etkiler sunarken bölgelerde yasa dışı faaliyetlerin artmasına da neden olabilir.
- Serbest bölgelerdeki firmalar ile yerli firmaların rekabet güçlerinin azaltılması ülke ekonomisinde tekelliliği meydana getirebilir.

Serbest bölgenin kurulması ve bunun anlamlı olabilmesi için yaşanan veya yaşanma ihtimali olan olumlu etkilerin olumsuz etkilerden fazla olması gerekmektedir (Çetinkaya & Bektaş, 2014, s. 59-60).

5. TÜRKİYE'DEKİ SERBEST BÖLGE ÇALIŞMALARI

Tuncer'e göre Türkiye'de kurulumu sağlanan serbest bölgelerin ana tarihi Cumhuriyet dönemi öncesine dayandığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde ticaretin genişlemesi ile uluslararası düzeyde ticaretin etkisi olarak 'Sulina' adını alması planlanan bir liman şehri oluşturulmak istenmiştir. Çalışmaları yapılmış olsa da faaliyete geçirilememiştir (Tuncer, 1982, s. 340). Ancak birçok kaynakta da resmi olarak faaliyete geçirilemedikleri için serbest bölgeler Türkiye açısından yakın tarihte yer almaktadır.

Cumhuriyet dönemi sonrasında yapılan ilk çalışmalarda; 1927 yılında yapılan 1132 sayılı 'Serbest Mıntika Kanunu' ile sağlanmaya çalışılmıştır ancak bu uygulama ile beklenen marj elde edilemediği görülünce uygulamadan vazgeçilmiştir. Aynı durumda incelenecek başka bir olay ise 1946 yılında 4893 sayılı çıkarılan 'Serbest Yer' kurulumu ile üretimi sağlanması planlanan halı, kilim ve postların ithali ile ilgilidir. Ancak bu uygulamada yürütülemediği (Arslan, 2005, s. 46).

1980 yılında Türkiye'nin dışa açık ekonomi modelinin geliştirilmesi ile 24 Ocak 1980 kararlarından sonrasında serbest bölgeler ülke gündeminde yer almıştır. Bu bölgelere ilişkin alınan ilk karar 1985 yılında 3218 sayılı 'Serbest Bölgeler Kanunu' ile resmiyete geçmiştir. Karar 1993 yılında yürürlüğe alınmıştır. Serbest bölgeler ile ilgili genel hükümleri içeren kanun dört bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda alt yapısı 1980 yılında arazi ve harcamaları devlet tarafından karşılanan Mersin ve Antalya illerinde serbest bölge kurma çalışmaları da başlatılmıştır (Avcı & Erek, 2018, s. 208). 1980 kararlarından sonra uluslararası alanda ve ekonomik kalkınma modeli içerisinde en önemli yasal düzenlemelerden biri 4458 sayılı 'Gümrük Kanunu' olmuştur (Tümenbatur, 2012, s. 346).

6. TÜRKİYE'DE KURULAN SERBEST BÖLGELER

Toplamda 18 aktif serbest bölge bulunan Türkiye'de yerli ve yabancı yatırımlar ile Ticaret hacminin %25'inden fazlasını bu bölgeler karşılamaktadır. Ülkemiz ve ülkemizin Dünya ticaretindeki konumunu ve istihdam olanaklarını ileriye taşınmasını sağlayan serbest bölgeler gelişmekte olan Türkiye için büyük önem arz etmektedir.

Ticaret bakanlığının verilerine göre Türkiye'de bulunan serbest bölgelerde sağlanan toplam istihdam sayısı 2020 yılında 79.553 iken yine aynı

yılda sağladıkları toplam ihracat hacmi 22.058.066 ABD Doları olarak hesaplanmıştır.

3218 sayılı 'Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. Maddesinde yapılan değişiklikteki 5084 sayılı kanuna göre; ülkemizde bulunan serbest bölgelerde;

- Gümrük vergisi ve aynı tür diğer vergilerden %100 muafiyet,
- İmalat şirketleri için kurumlar vergisinden %100 muafiyet,
- KDV ve özel tüketim vergisinden %100 muafiyet,
- Düzenlenecek evraklara uygulanan damga vergisinden %100 muafiyet,
- Emlak vergisinden %100 muafiyet,
- Tamamı yurt dışına olmak kaydıyla serbest bölgeler için verilecek belirli lojistik

hizmetlere %100 gelir ve kurumlar vergisi istisnası,

- İşçi maaşından alınan gelir vergisinden %100 muafiyet,
- Ticarete dâhil olan mallarda süre sınırlaması olmaksızın serbest bölgelerde tutulabilmektedir,
- Şirketler, serbest bölgelerden elde edilen kâr aktarımını hiçbir sınırlama olmadan yurt içi veya dışına kolayca gönderebilmektedir,
- Bölgede bulunan mal alım-satımında tapu harcında yapılan muafiyet.
- İnşaat, proje, iskân, izin ve onay süreçlerinde KDV oranlarındaki muafiyeti,
- KDV ve diğer vergilerden muaf hazır altyapı (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022) gibi farklı muafiyetler ile kurulum ve işleyişlerini rahat bir şekilde devam ettirmektedirler.

Şekil 1. Türkiye'de Bulunan Serbest Bölgeler Haritası

Kaynak: (https://ticaret.gov.tr/data/5b9b61fc13b8761cc09f9b92/genel_bilgi.TB.pdf, Erişim Tarihi: 27.12.2021)

6.1. Mersin Serbest Bölgesi (1985)

04.03.1985' de Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile sınırları belirlenen Mersin Serbest Bölgesi, Antalya serbest bölgesi ile aynı gün kurulmuş ancak resmi açılışını 03.01.1987 de yaparak Türkiye'nin resmi ilk serbest bölgesi olmuştur. Kurulumunda bu yana faaliyetlerine devam eden bölgenin eskiye dayanan oturmuş düzeni farkını günümüzde de belli etmektedir.

Bölge, coğrafi konumu açısından Ortadoğu, Türk Cumhuriyetleri, Rusya, Doğu / Batı Avrupa gibi

bölgelere yakınlığı ile avantaj kazanmaktadır (Arslan, 2005, s. 63). Şuan 836 dönüm arazide 400'den fazla firma, 600 m²'lik depolama alanı ile hizmet vermektedir. Bünyesinde alım-satım, üretim, depo işletmeciliği, işyeri kiralama, bankacılık-sigortacılık, montaj/demontaj, bakım/onarım ve makine parkı gibi hizmetler sunmaktadır (MESBAŞ, 2022). İşletimi MESBAŞ tarafından yap-işlet-devret modeli olarak işletilmektedir. Ticaret Bakanlığına bağlı Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir.

6.2. Antalya Serbest Bölgesi (1985)

Türkiye'nin ikinci serbest bölgesi olan ve limana olan sınır avantajına sahip Antalya Serbest Bölgesi, 1985 yılında sınırları belirlenerek, 14.11.1987'de, 782.482 m²'lik bir alanda hizmete başladı. Bünyesinde serbest bölge işletiminin yanı sıra limana yakınlığından dolayı liman işletme ve yat işletme gibi faaliyetler de bulundurmaktadır (Erdoğan & Ener, 2005, s. 117). Bununla birlikte medikal, tekstil, tarım, maden, inşaat, elektrik-elektronik sektörlerinin ticaretleri de yapılmaktadır.

Bakanlar Kurulu Kararı ile işletimi özel sektöre verilen bölgede buna bağlı olarak hisselerinin %44'ü kamuya, %56'sı özel sektöre ait olan Antalya Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (ASBAŞ) kurulmuştur. 10.10.2006 tarihinde Uluslararası bir kuruluş olan TÜV Industrie Service GmbH tarafından DIN EN ISO 9001: 2015 Kalite Yönetim Sertifikası almaya hak kazanmıştır (ASBAŞ, 2022).

6.3. Ege Serbest Bölgesi (1987)

Ege Serbest Bölgesi, 11 Ocak 1987'de kurulmuş 1990'da Ege Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (ESBAŞ) tarafından devir alınmıştır. İzmir'de bulunan Gaziemir ilçesinde 2,5 milyon m²'lik alanda 172 firma ve 21300 çalışan ile işletim sağlamaktadır (ESBAŞ, 2022). Havaalanı, liman, karayolu ve demiryoluna yakınlığı ile küresel pazarlara (Orta ve Doğu Avrupa, Orta Doğu, Rusya, Kafkasya ve Balkanlar) erişim kolaylığı sağlamaktadır. Bu avantaja bağlı olarak da Türkiye'de ki serbest bölgelerden oluşan toplam istihdamın üçte biri bu bölgede sağlanmaktadır (Arslan, 2005, s. 76). Özellikle 4,7 milyar dolarlık yıllık ticaret hacmine sahip olması ülkemiz ve uluslararası ticarete de öneme sahip olduğunu göstermektedir.

6.4. İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi (1990)

1990 yılında 188.900 m²'lik alanda faaliyete geçen ve günümüzde 160'dan fazla işletme ve 128'den fazla istihdam kapasitesine sahip olan bölgemiz İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'dir. 19.02.2020'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi olarak işleyişine devam etmiş (İSBİ, 2022). 1996 yılından bu yana (İSBİ) tarafından yap-işlet-devret modeli ile yönetilmektedir.

Yıllık olarak 52 milyar dolar ticaret hacmi ile gelişimine devam eden serbest bölgelerimizdendir. Bünyesinde danışmanlık, güvenlik, gümrük müşavirliği, stok yönetimi, depolama ve transit depolama, yükleme ve indirme, sigorta gibi hizmetler vermektedir (İSBİ, 2022).

6.5. Trabzon Serbest Bölgesi (1990)

Osmanlıdan kullanılan ve günümüze kadar varlığını sürdüren önemli limanlardan birine ev sahipliği yapan Trabzon Serbest Bölgesi, 1990 yılında Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile faaliyete geçmiştir (Arslan, 2005, s. 81).

Liman sınırı yanı sıra Artvin/Hopa Sarp sınır kapısı ve Ağrı/Doğubayazıt Gürbulak sınır kapısına yakınlığı ile hem tarihi hem coğrafik öneme sahiptir. 38 bin m²'lik alanda güvenli depolama alanları ile birlikte farklı hizmetler vermektedir (TRANSBAS, 2022).

Trabzon Serbest Bölgesi, Trabzon Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (TRANSBAS) tarafından kurulmuş ve işletilmektedir. Günümüzde dış ticarete konu olan çoğu hizmeti sağlasa da gün geçtikçe önemini kaybettiğini Ticaret Bakanlığı'nın yayımladığı ticaret hacim oranlarında görmekteyiz.

6.6. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi (1990)

21.01.1991 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile İstanbul Çatalca'da 387 bin m²'lik alanda faaliyet göstermeye başlamıştır (Erdoğan & Ener, 2005, s. 127). İstanbul Trakya Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (İSBAŞ) tarafından işletilmektedir. Bölgedeki firmalarda kimya, makine ve ilaç sektörüne yönelik çalışmalar yapılmaktadır. 1328 binden fazla personele istihdam sağlamaktadır (İSBAŞ, 2022).

İSBAŞ tarafından sağlık, güvenlik, ulaşım, temizlik ve teknik hizmetler gibi personele karşı farklı hizmetler sunulmaktadır (Arslan, 2005, s. 95). Aynı zamanda İSBAŞ'ta yer alacak faaliyetlerin konuları 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'na göre özellikle çevreye zarar vermeyecek şekilde düzenlenmiştir (Erdoğan & Ener, 2005, s. 128).

6.7. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (1992)

Adana Serbest Bölgesi, 29.02.1992 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile sınırları belirlenerek kurulmuştur (Yazıcılar, 2007, s. 36). 1992 yılında faaliyete geçen Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, İskenderun Körfezi'ne kıyısı bulunan, 4,6 milyon m²'lik alanı (TAYSEB, 2022) ile Türkiye'nin en büyük yüz ölçümüne sahip serbest bölgesidir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan anlaşma ile otuz yıllığına yap-işlet-devret modeli kapsamında işletme yetkisi Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. (TAYSEB) ile yürütülmektedir (Erdoğan, 2016, s. 98). Liman komşuluğu ve hem otoyol hem de demiryoluna yakınlığı ile de dış ticareti canlandırmaktadır.

6.8. İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi (1992)

Orhanlı/Tuzla'da yer alan İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi, 02.03.1992'de Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. 540 bin m²'lik alana kurulan bölgede 300'den fazla ruhsatlı şirket ve 5 binden fazla istihdam sağladığı personel vardır. 22.02.1993 tarihinde Resmi Gazete ilanı ile İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (DESBAŞ) tarafına işletimi devredilmiştir (DESBAŞ, 2022). Bölge ilk sektörel serbest bölge olma ayrıcalığına sahiptir (Yazıcılar, 2007, s. 46). İlk kuruluş adı İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesidir ancak daha sonradan farklı ticari faaliyetlerinde gerçekleştirilmesi ile 2011 yılında adı İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi olarak değiştirilmiştir (Erdoğan, 2016, s. 100).

6.9. Samsun Serbest Bölgesi (1995)

27.11.1995 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile 73 bin m²'lik alana inşa edilen Samsun Serbest Bölgesi yapı-şirket-devret modeli ile 30 yıllığına (SASBAŞ) işletimine devredilmiştir (Erdoğan, 2016, s. 52). 1998 yılında da aktif olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bölgede liman komşuluğu ve içerisinde demiryolunun geçmesi nedeni ile Avrupa ile yapılan ticaretlerde bölgesel olarak stratejik öneme sahiptir (Arslan, 2005, s. 92). Samsun Serbest Bölgesi günümüzde 73.150 m²'lik alanı ile 30 yılı aşkın bir süredir hizmet vermektedir. Bölgenin kuruluş amacı Türk sanayisine ucuz hammadde ve ileri teknoloji girişlerini arttırmak üzere kurulmuştur (SASBAŞ, 2022).

6.10. Avrupa Serbest Bölgesi (1996)

16.10.1996 yılında Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Tekirdağ/Çorlu'da kurulan ve Türkiye'nin özel sektörde yapılan en büyük sanayi projelerinden biri olan bölgenin (ASB, 2022) kuruluş aşamasındaki adı 'Trakya Serbest Bölgesi' olmuştur. 1999 yılında açılışını yapan Trakya Serbest Bölgesi 11 Mayıs 1999 yılında yayımlanan Resmi Gazete ilanı ile adını Avrupa Serbest Bölgesi olarak devam ettirmiştir. Bölgenin işletimi Avrupa Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi'ne verilmiştir (Erdoğan, 2016, s. 104). 2003 yılında Cumhurbaşkanı tarafından yapılan resmi açılışla faaliyetlerine başlayan serbest bölge, 2 milyon m² alan üzerine kurulan ve 200 kadar firma ile 3 bini aşkın istihdam kapasitesi oluşturulmuştur. Dünyada ön sıralarda yer alan markalarının üretimleri de bu bölgemizde gerçekleşmektedir (ASB, 2022).

6.11. Rize Serbest Bölgesi (1997)

23 Mayıs 1997 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile sınırları belirlenmiştir. Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. (RİSBAŞ) tarafından işletimine karar verilmiştir. 85 bin m²'lik alanda 68 ortaklı bir şirkete sahip olan RİSBAŞ Çaykur Genel Müdürlüğünden araziye 49 yıllığına kiralamıştır (Yazıcılar, 2007, s. 51). Kurulduğu dönemlerde ne kadar ticaret hacmini genişletse de özellikle 2004'den sonra ticaret hacmi olarak kendini geliştirememiş ve günümüzde Türkiye'nin en az ticari hacim sağlayan serbest bölgesidir.

6.12. Kayseri Serbest Bölgesi (1997)

11 Haziran 1997 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile sınırları çizilen Kayseri Serbest Bölgesi, 6.905 bin m²'lik alana inşa edilmiştir (Erdoğan, 2016, s. 107). Bu serbest bölge Türkiye'nin en geniş alanına sahip serbest bölgesidir. Bölgenin kurulması ve işletilmesi için Kayseri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (KAYSER) 'ne yetki aktarılmıştır. Ancak günümüzde Kayseri Serbest Bölgesi'nin, 3.250 bin m²'lik alanda 141 firma ile 4.100 çalışana istihdam sağladığı görülmektedir (KAYSER, 2022). 4 binden fazla kişiye istihdam sağlayarak bölgesel kalkınmaya da destek vermektedir.

6.13. İzmir Serbest Bölgesi (1997)

1984 yıllarında İzmir Deri Sanayicileri Yapı Kooperatifi ile dünyanın ilk deri ağırlıklı iş yapan serbest bölgesinin temelleri atılmış. 1988 yılında İzmir Organize Deri Sanayi Bölgesi statüsü kazanmış. 1997 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile bölge işletim hakkı İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (İDESBAŞ) tarafına verilmiş (Yazıcılar, 2007). 2011 yılında ticari hacmini genişletmesi ile 27918 sayılı Resmi Gazete yayımı ile İzmir Serbest Bölgesi adını almış. Günümüzde 1 milyon 620 bin m²'lik alan üzerinde 181 firma ile istihdam sağlamaktadır (İZBAŞ, 2022).

6.14. Gaziantep Serbest Bölgesi (1998)

Gaziantep Serbest Bölgesi'nin, 3 Eylül 1998'de Bakanlar Kurulu Kararı ile sınırları belirlenmiştir. Bölgenin İskenderun ve Mersin limanlarına, Gaziantep Havaalanı'na, Öncüpınar ve Cilvegöz Sınır Kapılarına yakınlığı bulunmaktadır. 1999'da bölgeyi işletme hakkı Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (GASBAŞ) tarafından özel sektör eli ile işletilmeye başlanmıştır (Erdoğan, 2016, s. 110). 1.299.711.81 m²'nin üzerinde yer alan 50 hazır ofis binası ve 12 bin m²'lik bir depo ile faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra 27 firmaya ev

sahipliği yapan serbest bölge 1200'den fazla personele de istihdam sağlamaktadır (GASBAŞ, 2022).

6.15. TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi (1999)

TÜBİTAK-MAM Serbest Bölgesi, TÜBİTAK'ın Gebze lokasyonunda 7.300 dönümlük arazide yer alan Marmara Araştırma Merkezi içinde 360.000 m²'lik alana tekno-kent olarak kurulmuş bölgedir. 26.11.1999 yılında Bakanlar Kurulunun Kararı ile il ve yer sınırları belirlenmiştir. Bölge 2001 yılında faaliyetlerine başlamıştır. TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi (TEKSEB) tarafından işletimi devam ettirilmektedir (Yazıcılar, 2007, s. 53). Diğer serbest bölgelerden farkı ise araştırma ve geliştirmeye bağlı olarak ileri teknoloji alanlarında hizmet sağlamaktadır. Sadece ülkemizde değil Dünya çapında kurulmuş ilk 'Teknoloji Serbest Bölgesi'dir.

6.16. Denizli Serbest Bölgesi (2000)

1999 yılında projesi başlamış olan Denizli Serbest Bölgesi, 3 Mayıs 2000 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile resmi olarak faaliyete başlamıştır. Bölgenin işletimi özel bir şirket olan Denizli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. (DENSER) tarafından yapılmaktadır (Arslan, 2005, s. 116). Bölgenin odak noktası ihracattır ve bu amacı kendi iç dinamikleri ile sağlamaya çalışmaktadır (DENSER, 2022).

6.17. Bursa Serbest Bölgesi (2000)

Bursa Serbest Bölgesi, tamamen sanayi bölgesi planı ile 1998 yılında çalışmalara başlamıştır ancak 27.04.2000 tarihinde serbest bölge olarak yapılandırılmış ve Bakanlar Kurulu Kararı ile 825 bin m²'lik alanda sınırları belirlenmiştir. Bölge 11 Mayıs 2001'de ticari faaliyetlerine başlamıştır (Erdoğan, 2016, s. 115). (BUSEB) tarafından işletilmektedir. BUSEB'in 119 ortaklı bir şirkettir ancak sermayesinin önemli bir kısmı Bursa Ticaret ve Sanayi Odası'na aittir (Erdoğan & Ener, 2005, s. 121). Bölge şu anda 908 bin m²'lik alanda, 90 firma ile 10.318'den fazla personele istihdam sağlamaktadır (BUSEB, 2022).

6.18. Kocaeli Serbest Bölgesi (2000)

17 Mayıs 2000'de Bakanlar Kurulu Kararı ile sınırları çizilmiş bölge Kocaeli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirket (KOSBAŞ) tarafından faaliyet sürdürmektedir (Erdoğan & Ener, 2005, s. 130). Marmara ve Karadeniz'e kıyısı bulunan bölgenin 30 yıl süreli Serbest Bölge statüsüne sahiptir. Bölge 29 Ekim 2001 tarihinde toplamda 798.000 m² alan üzerine kurularak faaliyetlerine başlamıştır

(KOSBAŞ, 2022). Kocaeli Serbest Bölgesi, Türkiye'de kurulan 20. serbest bölgedir.

7. TÜRKİYE'DE KURULMUŞ VE KAPATILMIŞ SERBEST BÖLGELER

Ülkemizde resmi Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile toplamda 22 tane serbest bölge kurulmuş ancak bunlardan dördü kapanarak bu sayı günümüzde 18'e düşmüştür. Danacı ve Koçtürk'ün 2017 yılında yazmış oldukları makalede kapanan Mardin serbest bölgesinin de faaliyet gösterildiği bilinmektedir. Çalışmada aslında Türkiye'de 19 serbest bölge bulunduğunu ancak 2018-2019 senesinde kısıtlı yapılan üretim ile dikkat çeken Rize bölgesinin de içinde bulunduğu; Mardin, Rize, Trabzon serbest bölgelerindeki işletme sayılarının 5'ten az olduğu ve dış ticaret hacimlerinin düşük olması sebebi ile çalışma içerisinde yapılan analize dâhil edilmediği belirtilmiştir. (Danacı & Koçtürk, 2017, s. 351)

Yapılan literatür taramaları sonucunda elde edilen verilere göre kapanan 4 serbest bölge ile ilgili kısaca bilgi verecek olursak eğer;

7.1. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi (1985)

İstanbul'u uluslararası finans merkezine dönüştürebilme amacı ile 1985 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile alanı belirlenen bölge müracaatlara 01.02.1996 yılında başlamıştır (Erdoğan & Ener, 2005, s. 123). Dünyada ilk defa bu bölge yalnızca menkul kıymet alım satımı yapan bir serbest bölgedir. Ancak zaman içerisinde işlem sayısı azaldığı için yine Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılmıştır.

7.2. Mardin Serbest Bölgesi (1994)

Mardin Serbest Bölgesi, 27 Eylül 1994 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile alan ve sınırları belirlenmiştir. Bölge, 1995 yılında ticari faaliyetlerine başlamıştır. Bölgenin işletimi ve inşaa edilmesi Mardin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi'ne verilmiştir (Erdoğan, 2016, s. 101-102). 516 m²'lik alan üzerinde kurulan serbest bölge Türkiye ve Avrupa'nın Ortadoğu'ya açılan 'Haber' sınır kapısına yakınlığı ile Ortadoğu pazarı için büyük öneme sahiptir (Arslan, 2005, s. 85). Ancak 2016 yılına kadar faaliyetlerini sürdüren Mardin Serbest Bölgesi, siyasi ve ekonomik nedenlere dayalı olarak yetersiz işlem ve talebe maruz kalması nedeni ile Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır.

7.3. Erzurum Serbest Bölgesi (1996)

1996 yılında Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Erzurum Doğu Fuarı üzerinde 210 bin m²'lik alan üzerinde kurulmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınması ve geliştirilmesi için kurulmuştur. Bölge Doğu Anadolu Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından işletilmektedir (ERDOĞAN & ENER, 2005, s. 122). Serbest bölgenin konumu ve siyasi problemler nedeni ile yeterince talep görmemesi sonucunda 3 Ekim 2009 tarihli Resmi Gazete ilanı ile yer ve sınırları ile işletme iznine ilişkin hükümleri yürürlükten kaldırılmasına dair karar çıkarılmış ve kapatılmıştır.

7.4. İpekyolu Vadisi Serbest Bölgesi (1998)

Kocaeli Ve Sakarya arasında bulunan İpekyolu Vadisi'ne kurulması nedeni ile adını buradan alan bölge, Bakanlar Kurulu Kararı'nın 15.12.1998 tarihli Resmi Gazete ilanı yayımlanmasıyla kurulmuştur. Bölgeyi kurucu ve işleticisi İpekyolu Vadisi Serbest Bölge İşleticisi Anonim Şirketi olarak belirlenmiştir (ERDOĞAN & ENER, 2005, s. 123). Bölge daha sonra gündemde olmayan nedenlerle, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile 2-5 yıl içerisinde kapatılmıştır.

8. SERBEST BÖLGELERİN YILLIK TİCARET HACİMLERİ

Türkiye'de yapılan yeni çalışmalar ve geliştirilen serbest bölgeler ile sanayileşme artırılarak yabancı yatırımlara hazır alt yapı, donanımlı saha oluşturulmaktadır. Bu sayede yeni istihdam koşulları ile ülkeye döviz girişi ve yenilenmiş teknoloji reformu sağlanması hedeflenmektedir. Günümüzde Türkiye'de aktif olan ve bizimde incelediğimiz 18 serbest bölge faaliyet göstermektedir. 2020 ve 2021 Ocak-Aralık dönemlerine baktığımızda serbest bölgelerde 2020 döneminde toplam 22.058.066 ABD \$, 2022 döneminde toplam 24.618.099 ABD \$ ticaret hacmi olduğu görülmektedir. 2020 yılını 2019 yılının aynı dönemlerinde meydana gelen toplam hacim ile kıyasladığımızda 2020 yılında %12,22 oranında bir genişleme yaşanmıştır. 2020 yılında kapanmalar ve ticari kısıtlamalar ile yaşanan ekonomik sıkıntılar serbest bölgeleri de etkilemiştir ancak sadece %0,6 oranında bir düşüş olmuştur. Buna bağlı olarak 2021 yılında 2020 yılına oranla %11,6 oranında genişleme yaşanmıştır.

Tablo 2. Serbest Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri (1.000 ABD \$)

Bölgeler (1.000\$)	2018	2019/18 (%)	2019	2020/19 (%)	2020	2021/20 (%)	2021
İSTANBUL ENDÜSTRİ VE TİCARET	2.534.746	-18,0	2.077.808	-2,8	2.019.244	16,1	2.343.981
EGE	4.403.877	-5,7	4.151.220	-7,3	3.849.145	21,4	4.671.790
İSTANBUL ATATÜRK HAVALİMANI	1.077.543	-44,1	602.503	504,0	3.639.047	-78,2	794.056
MERSİN	2.962.452	-5,4	2.801.862	-10,0	2.520.963	33,0	3.352.779
İSTANBUL TRAKYA	1.306.325	-1,0	1.292.615	3,9	1.343.521	14,7	1.540.414
BURSA	1.918.151	-0,9	1.901.484	-10,1	1.709.448	23,6	2.113.111
AVRUPA	2.309.868	-8,0	2.124.837	-5,1	2.016.312	44,4	2.911.817
ANTALYA	668.585	16,3	777.655	8,0	840.024	18,5	995.672
KOCAELİ	577.214	30,8	755.039	-2,1	739.066	48,5	1.097.378
KAYSERİ	948.783	2,1	968.692	9,8	1.063.568	38,1	1.468.751

İZMİR	491.637	46,3	719.350	-6,1	675.711	32,1	892.570
SAMSUN	141.205	-23,3	108.245	47,2	159.316	8,6	173.039
ADANA-YUMURTALIK	1.198.761	-2,7	1.166.498	9,7	1.279.498	54,0	1.970.004
GAZİANTEP	39.388	115,2	84.749	-27,3	61.617	73,7	107.026
TÜBİTAK-MAM TEK.	69.84	-2,9	67.803	21,3	82.220	9,3	89.898
TRABZON	248.822	-92,9	17.677	-93,0	1.233	2.104,5	27.175
DENİZLİ	31.662	19,6	37.873	53,5	58.126	18,1	68.640
RİZE	202	-100,0	0		8	-100,0	0
Toplam	20.929.063	-6,1	19.655.910	12,2	22.058.066	11,6	24.618.099

Kaynak:

(https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilimi.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2022)

Türkiye’de yer alan serbest bölgelerde oluşan ticaret hacimlerini sıralayacak olursak eğer 2020 yılında birinci sırada yer alan ve Türkiye’nin en gözde bölgesi, Ege Serbest Bölgesi’dir. Havaalanı, liman, karayolu ve demiryoluna yakınlığı ile stratejik konuma sahip olan bölgenin ticari hacmi 2019 yılında 4.151.220 ABD (\$) dolarıdır. 2020 yılında % -7,28 oranla düşüş sağlamış olsa da 3.849.145 ABD \$ ticaret hacmi ile birinciliğini korumaktadır. Ardından sırası ile İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi (3.639.047 ABD \$), Mersin Serbest Bölgesi (2.520.963 ABD \$), İstanbul Endüstri Serbest Bölgesi (2.019.244 ABD \$) ve son olarak Avrupa Serbest Bölgesi (2.016.312 ABD \$), yer almaktadır. 2021

yılında yer alan hacimsel gelişmede dikkat çeken Trabzon Serbest Bölgesi’nin 2020 ve 2019 yıllarına göre %2.104,5 oranla büyüme göstermesi ve İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi’nin gelişimini 2020 yılına göre %-78,2 oranında gerileme göstermesidir. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi’nde görülen bu yüksek oranlı gerileme ilk defa bu sene görülen bir durum değildir. Daha önce 2019/2018 yıllarında da aynı durum gözlenmiştir ve bu nedenle bazı ulusal dergilerde bu serbest bölgenin yıkılacağı haberleri etkin olmuştur. Ancak bakanlık tarafından böyle bir konuda resmi açıklama yer almamaktadır.

Tablo 3. Ocak-Aralık Dönemi Serbest Bölgeler Ticaret Hacimleri ve Değişim Oranları (1.000 ABD \$)

Bölgeler	2020	(%)	2021	(%)
İSTANBUL ENDÜSTRİ VE TİCARET	2.019.244	9,2	2.343.981	9,5
EGE	3.849.145	17,5	4.671.790	19,0
İSTANBUL ATATÜRK HAVALİMANI	3.639.047	16,5	794.056	3,2
MERSİN	2.520.963	11,4	3.352.779	13,6
İSTANBUL TRAKYA	1.343.521	6,1	1.540.414	6,3
BURSA	1.709.448	7,7	2.113.111	8,6
AVRUPA	2.016.312	9,1	2.911.817	11,8
ANTALYA	840.024	3,8	995.672	4,0

KOCAELİ	739.066	3,4	1.097.378	4,5
KAYSERİ	1.063.568	4,8	1.468.751	6,0
İZMİR	675.711	3,1	892.570	3,6
SAMSUN	159.316	0,7	173.039	0,7
ADANA-YUMURTALIK	1.279.498	5,8	1.970.004	8,0
GAZİANTEP	61.617	0,3	107.026	0,4
TÜBİTAK-MAM TEKNOLOJİ	82.220	0,4	89.898	0,4
TRABZON	1.233	0,0	27.175	0,1
DENİZLİ	58.126	0,3	68.064	0,3
RİZE	8	0,0	0	0,0
Toplam	22.058.066	100	24.618.099	100

Kaynak:

(https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilimi.pdf, Erişim Tarihi:10.05.2022)

Özellikle Denizli Serbest Bölgesi, Rize ve Trabzon Serbest Bölgelerinden sonra düşük ticaret hacim sıralamasında üçüncü meşaleyi tutan bölge olmuştur. 2019'dan 2020'ye %53 değişim oranı elde etmiştir bu nedenle gelişime açık olup olmadığının net tespiti için gelecek 5 yılda değerlendirilmelidir.

Aralık 2019 tarihinde Çin'de başlayan covid-19 salgını ne kadar Türkiye'de geç başlamış olsa da ticari faaliyetlere yansımaları beklediği kadar geç gelmemiştir. Özellikle vakaların artışı ile gelişen Covid-19 tedbirlerine bağlı olarak Trabzon ve Rize dışında birçok bölgenin de ticaret hacminde azalmalar görülmektedir.

9. SONUÇ

Serbest Bölgelerde sağlanan vergi ve gümrük avantajları ile firmaların buldukları ülke ekonomisine döviz girişi sağlayarak ve ülke sınırları içerisinde yer alan yerel şirketlerin uluslararası piyasalarda rekabet güçlerini de arttırmayı hedefleyen, buldukları bölgelere istihdam oluşturan bölgelerdir.

Ülkemizde de 2022 yılı itibarıyla 18 serbest bölge bulunmaktadır. Serbest bölgeler Türkiye ekonomisi için önemlidir. Ülkemizdeki önemini ticaret hacmine yaptıkları katkılar ile değerlendirmek mümkündür. Özellikle Ege Serbest Bölgesi gibi hacimsel büyüklüğe sahip bölgeler büyük önem taşırlar.

Bu çalışmada, uluslararası ticarete yer alan ülkelerin ve aynı zamanda Türkiye'ye de etkisi olan serbest bölgelerin ticaret hacimleri göz önüne alınarak ülke ekonomisine ne yönde etki ettikleri

ortaya koyulmuştur. Tablo 1'de uluslararası ticarete yer alan ülkelerin ve Türkiye'nin 2021 (Ocak – Aralık) yılındaki serbest bölgelerde meydana gelen ticaret hacminin ABD doları cinsinden dağılımı gösterilmiştir. Şekil 1'de Türkiye'de yer alan serbest bölgelerin haritası gösterilmektedir. Tablo 2 ve 3'te Türkiye'de bulunan serbest bölgelerin 2018-2021 yılları arasındaki, ABD doları cinsinden, yıllık ticaret hacimleri ve değişim oranları yer almaktadır. Bu verilerden elde edilen sonuçlara göre; bazı bölgelerde özellikle son 3 yıldır hacimsel olarak büyük düşüşler yaşanmıştır.

Serbest bölgelerdeki dönemsel yaşanan problemlere bağlı oluşan hacimsel düşüklükler bölgelerin verimsiz olmaları anlamına gelmez. Ancak Rize ve Trabzon Serbest bölgelerinin hem ticari hacmi hem de istihdamdaki düşüklükleri bölgeye katkı sağlayamadıkları gibi ülke ekonomisine de katkı sağlayamamaktadır. Bölgelerdeki firmalar ile yerli firmaların rekabet güçlerinin azaltılması ülke ekonomisinde tekelliliği meydana getirdiği gibi devlet bütçesi için gelir kaybı oluşturmaktadır. Bu nedenle bu iki bölgenin geliştirilmesi değil kapatılması, kalan bölgelerin başka faaliyetler için değerlendirilerek değer kazancı elde etmesi gerekmektedir. Tablo 3 ve 4'te düşük ticari hacim sırasında 3. Sırada yer alan Denizli Serbest Bölgesinin gelecek 5 yılda izlenerek geliştirilmesi ve kapatılması konusunda karara bağlanması önerilmektedir.

Rize, Trabzon ve Denizli haricinde kalan, Tablo 3 ve 4 de gördüğümüz, gelişimine devam eden birçok bölgemiz vardır. Bu bölgelerin ise ticaret hacmi

bakımından ülke genelinde ilk beşin içinde yer alan Ege Serbest Bölgesi'ni veya Mersin Serbest Bölgesi'ni üst model olarak hacimsel büyümelerine katkı sağlamaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, E. (2005). Serbest Bölgeler ve Serbest Bölgelerin Türkiye Ekonomisine Katkısı. Yüksek Lisans Tezi, İktisat Bilim Dalı, İktisat Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ASB. (2022, Ocak). Avrupa Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <http://www.asb.com.tr/> adresinden alındı
- ASBAŞ. (2022, Ocak). Antalya Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.asbas.com.tr/index.asp> adresinden alındı
- Avcı, M., & Ereğ, D. (2018, Haziran). Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamalarının Yabancı Sermaye Girişine Katkısının Değerlendirilmesi: Ege Serbest Bölge Örneği. Cilt: 7, Sayı:1, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi: Muğla.
- BUSEB. (2022, Ocak). Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. : <http://www.buseb.com/> adresinden alındı
- Civan, N. (2003). Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak Serbest Bölge Olgusu. İstanbul: Aşama Matbaacılık.
- Çetinkaya, Ö., & Bektaş, N. B. (2014). Serbest Bölgeler ve Ekonomik İşlevleri Yönüyle Değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: Uludağ.
- Danacı, T., & Koçtürk, O. M. (2017). Türkiye Serbest Bölgelerinin Kümeleme Analizi İle Karşılaştırılması. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:15, Sayı:4, 352 - 370.
- DENSER. (2022, Ocak). Denizli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.denser.com.tr/> adresinden alındı
- DESBAŞ. (2022, Ocak). İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. : <https://desbas.com.tr/> adresinden alındı
- Erdoğan, E., & Ener, M. (2005). Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler: Teori, Uygulama ve Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'deki Gelişimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, M. (2016). Serbest Bölgelerin Türkiye Ekonomisine Katkıları. Yüksek Lisans Tezi, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, İktisat Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi: Sivas.
- ESBAŞ. (2022, Ocak). Ege Serbest Bölgesi Kurucusu ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.esbas.com.tr/> adresinden alındı
- GASBAŞ. (2022, Ocak). Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.gasbas.com.tr/> adresinden alındı
- https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilim_i.pdf. (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilim_i.pdf. (Erişim Tarihi:10.05.2022).
- https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_4_ulke_gruplar%C4%B1_itibariyle_toplam_ticaret_hacmi.pdf. (Erişim Tarihi:10.05.2022).
- https://ticaret.gov.tr/data/5b9b61fc13b8761cc09f9b92/genel_bilgi.TB.pdf. (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- İSBAŞ. (2022, Ocak). İstanbul Trakya Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. : <https://www.isbas.com.tr/> adresinden alındı
- İSBi. (2022, Ocak). İstanbul İhtisas Serbest Bölgesi A.Ş. : <http://www.isbi.com.tr/> adresinden alındı
- İZBAŞ. (2022, Ocak). İzmir Serbest Bölge Kurucu Ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.izbas.net/> adresinden alındı
- KAYSER. (2022, Ocak). Kayseri Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. : <https://www.kayser.com.tr/tr> adresinden alındı
- KOSBAŞ. (2022, Ocak). Kocaeli Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.kosbas.com.tr/> adresinden alındı
- MESBAŞ. (2022, Ocak). Mersin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <https://www.mesbas.com.tr/index.html> adresinden alındı
- SASBAŞ. (2022, Ocak). Samsun Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. : <https://www.sasbas.com/> adresinden alındı
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022, Aralık). Serbest Bölgeler: <https://ticaret.gov.tr/serbest-bolgeler> adresinden alındı
- TAYSEB. (2022, Ocak). Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.: <http://tayseb.com/tr> adresinden alındı
- TRANSBAS. (2022, Ocak). Trabzon Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. : http://www.transbas.com/default_tr.asp adresinden alındı
- Tuncer, S. (1982). Dünya ve Türkiye'deki Serbest Bölgeler. İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 201.
- Tümenbatur, A. (2012). Serest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme. Cilt: 21, Sayı: 3, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi: Adana.
- Yazıcılar, S. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Serbest Bölgeler. Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi, Bursa.